

Mijn buitenlandse reis

Luister, een tijd terug kwam ik terecht in een klein en niet eens zo ver buitenland. Daar wil ik graag over vertellen. Dat je in een ander land terecht komt, waar de zaken echt heel anders toegaan en een andere cultuur heerst, wordt al meteen aan de grens duidelijk. Terwijl er een stem uit een luidspreker begint te tellen, 1, 2, 3, 4! moeten de bezoekers tussen dranghekken door naar een parkje met monumenten, om het land binnen te komen. Het is een min of meer verplichte kennismaking met het land dat je betreedt. Bij elkaar drukken de monumenten zoiets uit als de grondprincipes waar in de ogen van de bewoners hun land op gebaseerd is. Het eerste is een imposante bloempot, met een kaarsrecht plantje, een eenzaam stengeltje eigenlijk. Het geheel staat voor het element aarde, *numero uno*. In een piepklein vijvertje drijft vervolgens een enorme zwaan, die met zijn gebogen hals heel sierlijk het getal twee en het element water vertegenwoordigt.

Terwijl de met echo's omgeven stem 'drie!' roept, passeer je als bezoeker een houten gevaarte bestaand uit drie verticaal opgestelde houten balken die op een vernuftige manier (ik vermoed met gasvlammen uit goed verborgen mondstukken) de indruk wekken in brand te staan. Ja, het element vuur dus, in de vorm van een Romeinse drie. Toen ik er was zorgden ze zelfs voor de heerlijke geur van brandend cederhout, wat een verrassend welkom gevoel gaf en de aanblik van het volgende tafereel extra feestelijk maakte. Dat was een uitgestrekt grasveld waarboven een veelkleurige hete-lucht -ballon hing, die het element wind vertegenwoordigde. Het was een aanblik die vooral bij de kinderen onder de bezoekers veel enthousiasme opwekte. Vier! Vier! herhaalden ze in koor samen met de stem uit de luidspreker.

Na een stukje lopen, over een slingerend weggetje naar een soort vliegtuighangar, kwamen we bij monument nummer 5. Een dunne vrouwenstem kwam hier uit het plafond, bijna fluisterend en ze zei alleen maar 'vijf....ruim-te, vijf....ruim-te', als een vastgeraakt antwoord-apparaat. In de hangar stond een prachtig ruimteschip waar we omheen mochten lopen. Als je goed keek, had het gevaarte wel de vorm van een vijf, maar daar ging het niet zozeer om, zeiden de mannen van de grenspolitie. Ze vertelden trots dat dit een eerbetoon was aan de uitvinders van de kunstmatige zwaartekracht die aan boord van zulke ruimteschepen kon worden opgewekt.

Toen ik weer buiten kwam stond ik in een zonovergoten landschap en had uitzicht op

een groepje bomen waartussen een groot bakstenen huis stond. Het had ramen waarachter het donker was, echt inktzwart; een even doodgewoon als onheilspellend huis. Ik durfde me niet voor te stellen hoe het daarbinnen was, wie daar woonden en hoe ze leefden. Ik besloot het maar te negeren en door te lopen. Daarachter aangekomen begon het buitenland pas werkelijk.

In een open grasvlakte stond een trein op een recht spoor, dat helemaal tot aan de horizon liep. De wagons hadden een klassiek, ouderwets model met van die fijne deuren met afgeronde hoeken, die op kluisdeuren lijken. De eerste wagon was knalgeel, de volgende groen, de daaropvolgende rood, dan een witte en tot slot een blauwe; vervolgens begon dezelfde kleurenreeks opnieuw. Dit gekleurde lint van wagons stond roerloos in het veld, verder dan het oog reikte.

Terwijl ik langs de trein liep en mijn oog viel op vogels en konijnen, maar ook op katten, spinnen en skeletten van wat waarschijnlijk honden waren geweest, voegde zich een jonge man bij me. Ik kon hem niet goed bekijken, omdat hij steeds schuin achter me ging staan, hoe ik me ook bewoog. Hij praatte makkelijk en bevlogen. Al snel was ik aan zijn stem gewend. Het kwam er op neer dat hij me uitnodigde in de trein te stappen en hem te volgen door zijn land, en het zo te leren kennen. Zijn stem, de ouderwetse trein en de omgeving maakten een precieze en geconcentreerde indruk, en vooral zijn bewering dat het in zijn land ging om een Nu dat verleden en toekomst in zich had opgenomen, had een hypnotiserend effect. Voor ik er erg in had begonnen we aan onze tocht door de trein. Er zaten mensen, maar daar keken we niet naar. Het was stil, alle aandacht ging naar buiten, naar het veld langs de stilstaande trein.

De wereld verscheen als een film geprojecteerd op de wand van een tunnel. Niet omdat de trein ging rijden, maar omdat wij door de wagons wandelden en naar buiten keken. Iedere wagon was als een identiek ingevulde dag, soms blauw, dan weer geel, maar identiek en stationair. Buiten, zo zei de stem, heerste maar één oppermachtig wezen, en dat was de tekenende hand. Een menselijke hand met een scherpe pen. Daar kwam alle beweging, alle verandering vandaan. En het stopt nooit, en iedere dag is de laatste dag, zei hij. Alles wat er gebeurt is het reiken naar een beter, volgend leven, en alle dilemma's die daarbij komen kijken zie je hier om je heen, dag voor dag. Blijf lopen, kom, verder.

En zo raakte ik verzeild in het dagelijks leven van dit buitenland. Terwijl mijn gids doortetterde over de Oerknal, het Roomse Rijk, de Tweede Wereldoorlog en het Balticum,

wenden mijn ogen aan wat er buiten gebeurde. Het leek nog het meest op wat er gebeurt als je van kanaal naar kanaal zapt op een televisie, waar alleen maar tekenfilms worden uitgezonden. Maar dan heel langzaam, omdat we liepen door de tunnel van treinwagons en buiten alles maar geleidelijk zichtbaar werd. Er stonden een bibliotheek en een universiteit in brand, Vaclav Havel en Kim Jung Il verschenen, er waren opstoppingen en demonstraties.

Opeens stond hij daar, met zijn broek op de enkels, een vrij jeugdige Adolf Hitler die een kilometerslange erectie evenwijdig aan de trein in de verte stak. Hij keek een beetje verbaasd en bracht de fascistengroet met de verkeerde, linkerhand, omdat hij met de ander een hedendaags gebaar maakte, de opgestoken middelvinger. Er was ondertussen een kabaal van teksten losgebarsten waarin scheldwoorden en provocaties te horen waren. Heil Kankerrrr!

Wat mocht in vredesnaam al die opwinding betekenen over die Duitse dictator, die meer dan zeventig jaar geleden stierf? We zijn niet in de geschiedenis, zei de man schuin achter me, we zijn in een onbeweeglijk heden dat allerlei versies van het verleden bevat, ook denkbeeldige versies die hier net zo sterk zijn als de versies die in het buitenland door iedereen als evangelie geaccepteerd worden en aanbeden als de bron van alle oordelen over goed en kwaad.

En hij wees naar buiten, waar een rokende ruïne van een blok woonhuizen stond, een jeep met Amerikaanse MPs aan boord. Hij wees op een jongen in een lederhosen, die ongelukkig langs de puinhopen liep. Kijk, zei hij, daar ben ik, weliswaar lelijk getekend, een beetje te oud, want ik zou pas na de oorlog geboren worden, maar de vraag is, hoe zou het zijn, opgroeien tussen de ruïnes van Berlijn, en wat zou papa zijn geweest en mama?

Ik begon te snappen hoe het werkte in dit land. Het was zo groot als die rij van identieke dagen, die als regelmatig gekleurde treinwagons op het spoor staan. En de tekenende hand is iedere dag bezig het land te vullen, en van energie en gebeurtenissen te voorzien. Alles wat er gebeurt is een onafhankelijkheidsverklaring: dit land wordt uur voor uur opnieuw gesticht en bevochten op het buitenland. Wij bestaan! En wij mogen bestaan! En daar is niets tegenin te brengen, ook als wij onsympathieke beelden verspreiden, schelden en andere, denkbeeldige versies van het verleden omarmen of verlangen naar een onmogelijk nieuw land. Al die apen en insecten, de varkens die nationale vlaggen onder poepen, de kuddes vraagtekens en die stoet racewagens, het zijn de bewoners van dit land, die allemaal bestaansrecht hebben. Hier is niets verdacht of verboden. Of nee, dat is niet helemaal waar. Er is wel een taboe: zeuren en klagen en beweren dat dit land maar beter niet kan bestaan. Ook

al is dit land gebaseerd op vragen en strijd, dilemma's en woede, ook al duiken er beelden van duisternis, dood en verderf op, er is geen tolerantie voor negatieve oordelen over het land zelf. Daarmee zou de hemel naar beneden komen en alles ophouden te bestaan.

Terwijl de lul van Adolf Hitler fier over de vlakke stak liepen we verder door de trein. De jonge man neuriede een beetje en wees op de sierlijke handen die het veld vulden. Ze hielden allemaal een tekenstift vast. In een zee van tekenende handen maakte Adolfs schacht een looping. Op de huid van Hitlers pik stond de naam van een website geschreven of getatoeëerd, die het droombeeld vasthoudt waarop dit land gebaseerd is. Dutch Democratic Republic.com. Wat ik begreep uit wat mijn reisgenoot vertelde is dit. Het is een denkbeeldig land waar de vrijheid zichzelf voortdurend uitvindt door het verleden steeds opnieuw door elkaar te gooien. Zonder zich iets aan te trekken van wat men in het buitenland voor waar, fatsoenlijk of wenselijk houdt. Een land waar iedereen recht van spreken heeft omdat niemand de ander met morele superioriteit de mond kan snoeren.

Het werd een feestelijke boel. In de treinwagons waar we doorheen lopen zaten geen mensen meer, maar wemelt het ook van de tekenende handen. Buiten herkende ik de zwaan in de piepkleine vijver, ik zag weer luchtballonnen met het cijfer 4 en veel katten. De brandende Romeinse 3. Mijn reisgenoot kwam ook los, hij zingzegde dat Toen niet bestond en het volgende leven net als nu was. Er wapperden gekleurde vlaggen. Om de uitbundigheid compleet te maken riep mijn gids uit: Ik ben een groot kunstenaar! En terwijl hij het zei vulde zich het veld zo ver het oog reikte met naakte elvenmeisjes. De doorschijnende vleugels op hun smalle ruggen maakten een oorverdovend ritselend geluid. Ze knielden, spreidden de benen, huppelden, lieten zich achterover vallen of zaten in lotuszit te mediteren. Ze leken in zichzelf gekeerd maar zich toch bewust van ons, als ze ons aankeken was dat zonder uitdrukking en waakzaam, als dieren in het bos. Dit was een uiterst gelukkig deel van het land waar ik op bezoek was. De verbeelding maakte dit land vrij, gezond, energiek, een plek van plezier en een wonderlijke rust, al was het maar door de herhaling van sierlijke elvenmeisjes.

We vervolgden onze tocht door de trein en buiten ging de tekenende hand door met het scheppen van buitenaardse wezens, alternatieve kaarten van Europa, die de geschiedenis herschreven, aanpasten aan de vragen en behoeftes van de bewoners en toen werd het opeens donkerder. De trein waar we doorheen liepen was leeg. Geen figuranten, en ook geen tekenende handen meer. Stil en onheilspellend leeg. Ik zag nog net hoe een hand met tekenstift een laatste diepzwart kraaltje toevoegde aan een reusachtig masker dat naast de

trein verrees. Het had een uitdrukking van ontzetting en afgrijzen. Op Hitlers lul stond nu geschreven Liefde is haat. In een droevige stemming liep ik verder, inmiddels omringd door nors kijkende mensen die met mij naar buiten keken, waar onbegrijpelijke meetkundige schema's verschenen en Vopo's gekruisigde Jezussen met een sikkel verwonden. De elvenmeisjes hadden hun vleugels verloren en ze stonden in het gelid als soldaten. Hoe verder ik doorliep hoe meer skeletten ertussen stonden. Het einde van Adolfs pik was eindelijk in zicht gekomen. En niet op een vrolijk moment. Er zat een keerzijde aan dat bevrijdende en provocerende gebaar, dat was duidelijk. Er kwam een miezerig klein beetje vocht uit de eikel.

Ten afscheid verkondigde de Führer dat negatief zijn de vijand was, anders moest men zich van kant maken. Het is alles of niets, fluisterde mijn gids. Boven ons vulde de hemel zich met doodskoppen. Duizenden zweefden er over de trein, het was een macaber moment. Ook de eerst nog zo energiek bezongen Dutch Democratic Republic verscheen nu als een vervallen boerenhoeve, waarboven de vlag wapperde van Frustija, ook wel Prutsija, Kutland of Moeland genoemd.

We waren nu zo diep doorgedrongen in dit vreemde buitenland dat ik de indruk kreeg tegen een muur op te lopen. Hoe moest dit verder gaan? Zou alles weer opnieuw beginnen of zou ik het land worden uitgegoid? Ik wist werkelijk niet meer wat te denken. Het was alsof het verhaal waarmee dit land zichzelf aan mij presenteerde zich had uitgeput. Waar moest ik heen? Was er nog wel plaats voor mij, was het niet beter om te gaan?

Er gebeurde iets opmerkelijks. Mijn gids stond stil in een blauwe wagon en wees op een bank. Dit is de meridiaan van 20 graden oosterlengte, zei hij. Dit is de ware grens tussen Oost en West. In Zuid Afrika ontmoeten de Indische en de Atlantische Oceaan elkaar en tot in Europa is het de geheime grens tussen twee werelden. Daar is de Muur, daar herhaalt zich de geschiedenis, voor altijd. Daar ben ik.

Het was alsof hij wilde benadrukken dat ik en alle andere bezoekers van dit land nooit maar dan ook nooit iets van dit land zouden begrijpen, er nooit zouden kunnen inburgeren en altijd vreemden blijven. De tekenende hand was hier oppermachtig, maar zou nooit rekening houden met bezoekers zoals ik.

Buiten verschenen weer landkaarten, waarop continenten van kleur verschoten, wereldrijken zich verstrengelden en ondertussen werd alles verdubbeld, waarschijnlijk als gevolg van die onoverbrugbare geheime grens tussen Oost en West. Ik kan niet beweren dat ik veel begrepen en onthouden heb van de schema's en steeds herhaalde en gevarieerde

tekeningen die een ontstaans-mythe van dit land uit de doeken deden. Het duizelde me. Maar wat ik ervan onthouden heb is dit. De lange reeksen huisjes waar Next Mama en Next Papa wonen zijn een soort barakken, beklemming heerst, maar tussen de gebouwen is vrijheid. Met koeienletters bepaalt het de tussenruimte en het wordt zelfs een kledingstuk van een man en een vrouw. Behalve een vader en een moeder zijn er een jongen en een meisje. Steeds opnieuw, als in een combinatorische reeks, varieert de scène van het gezin. Geleidelijk verdwijnen de dreiging, de huilende gezichten en veranderen de hoofden in wereldbollen. De kettingen die eerst nog boeien waren, worden verbroken en kwispelen als staarten aan de figuurtjes. De kinderen krijgen vleugels.

Na verloop van tijd houden twee handen een wereldbol vast die twee kleuren heeft. Blauw en wit, dan weer rood en wit, groen en wit. De gespletenheid wordt al variërend overwonnen door de herhaling van figuren die half jongen, half meisje zijn. Verticale helften die twee werelden en ook twee wereldbollen versmelten. Mijn reisgenoot zei ter verklaring dat dit volgens hem het ideale land was, Eden, een verschijning op aarde van God, namelijk Brusië, waar broer en zus, gelijkwaardig, als Adam en Eva, maar toch ook als één wezen een wereld stichten. Het was inderdaad een prachtig beeld, een sierlijk getekende uitkomst van een getekende rekensom die kilometers in beslag had genomen had en ons van beklemming naar vrijheid had gebracht, een geluksbeeld.

De zon scheen, de woede en de provocaties waren niet meer nodig. Ik nam afscheid en stapte uit de laatste wagon. Mijn gids stak een hand op, knikte en leek alweer aan iets anders te denken. Er kon geen lachje af. Hij draaide zich abrupt om en beende weg. Het was nog maar een kort stukje lopen voordat ik een grenspost zag opdoemen. Er wapperden vreemde vlaggen, hamers en sikkels op een rood veld met een rood wit blauw randje en een communistisch rode vlag met een vrouwenteken. In dit land ontstonden aan de lopende band nieuwe denkbeeldige staten en naties. Het was wat dit land gaande hield.

Weer terug in mijn eigen land vroeg ik me af waar ik was geweest. Ik ben wel eens vaker in andere landen geweest, helemaal opgetrokken uit beelden en woorden, waar de werkelijkheid en de geschiedenis ingrijpend anders verschenen dan ik gewend was. Vaak berustte de kwaliteit van de ervaring van zo'n bezoek op het feit dat alles voor mij als bezoeker leek ontworpen. Of althans, het hele land leek zich te richten naar de bezoekers en een spel te spelen met hun verwachtingen en reacties. Sterker nog, zulke landen ontleenden hun bestaansrecht aan wat er gebeurde in de hoofden en harten van de bezoekers. Die

maakten in feite dat die landen werkelijk leefden. In zo'n land had je het gevoel dat je als bezoeker een rol had, zelfs al begreep je maar gedeeltelijk wat er allemaal gebeurde.

Dat was in dit land totaal anders geweest. Dit was een land dat geen theater van zichzelf maakte en leefde van het contact met bezoekers. Het voedde zich niet door bezocht en gezien te worden. Dit land vocht voor zijn bestaan, het was geen voorstelling: de woorden en beelden waren het leven in het land zelf. Om niet te bezwijken onder de druk van de aanwezigheid van andere landen werd hier dag in dag uit gewerkt om een eigen bestaan, een eigen vrije ruimte te scheppen. De keerzijde daarvan was de herhaling, de ruis, de onbegrijpelijkheid, de ondoorgrondelijke mix van banaliteit en symbool. Althans voor de bezoeker, want in het land zelf was alles even belangrijk. Alles was even waar. Alles klopte.

De bewoners van dit land waren gastvrij en toonden graag wat er allemaal te beleven viel. Maar op begrip rekenen ze niet. Dat houden ze voor onmogelijk. Ze vinden het zelfs een onprettig en gevaarlijk idee. Liever hebben ze dat je de samenhang die ze tonen en verbeelden door de inrichting van hun wereld, zonder al te veel commentaar bekijkt en bewondert. En dan weer naar je eigen land gaat en ze met rust laat.

Het land dat ik bezocht kan alleen blijven bestaan door een radicaal eigen wereld te scheppen, en dat vereist grote woorden, landkaarten en theorieën, verbluffende verbanden tussen minuscule dagelijkse details en wereldgeschiedenis. Dat is geen theater, maar een manier om te overleven. En hoewel ik me vergaapt heb aan alle gedachtensprongen, de spelletjes en geintjes, de zorg en aandacht voor details, de sterk verschillende stijlen waarmee dit land getekend is, van rauw en kinderlijk, tot sierlijk en grappig of maniakaal, toch is het vooral de opstandigheid, de zuivere levenslustige woede erachter die ontroert.

Om te bestaan moeten de inwoners van dit land hard werken, en dan nog, rust is er nooit, alleen met grote toewijding en concentratie blijft de eigenheid en samenhang van dit land in stand. Logisch dat er ook sporen van twijfel en wanhoop zijn. De inwoners van dit land zijn eenzaam in hun strijd om als land te bestaan, en het is die eenzaamheid die onmogelijk en noodzakelijk is tegelijk. Dit is een kwetsbaar land dat het van rust en afzijdigheid moet hebben. Om te overleven zullen ze zich wel moeten verhouden tot anderen, maar hun wereld vertalen in die van een ander is levensgevaarlijk, dan dreigt al snel alle samenhang en eigenheid te verdwijnen.

Een ander woord voor iets wat onmogelijk en noodzakelijk tegelijk is luidt: utopie. Een nergensland. Iets wat er zou moeten zijn maar nergens kan bestaan. Een denkbeeldige

oplossing die goed maakt wat verkeerd loopt. En dus kun je aan alle verhalen en verbeeldingen van utopieën zo goed aflezen wat het onrecht, de pijn, de ellende is waar de utopie een oplossing voor zou zijn. Uit welke klem de makers ervan willen ontsnappen. Dat is voor dit land niet anders.

Het land dat ik net bezocht heb is ook een nergensland. Het wonder is dat we het kunnen bezoeken en dat het ons zonder voorbehoud welkom heet. Dat het eigenlijk niet voor ons gemaakt is betekent niet dat we er niet van kunnen leren of er van kunnen genieten en het bewonderen. Dankzij de omwegen waaruit het bestaat, de ingebouwde afstand die er is door al die landkaarten, vlaggen en theorieën, alle toespelingen op totalitaire staten en militair bewaakte grenzen, kunnen wij als bezoekers zo dicht bij komen en dwars door dit land reizen en toch een glimp opvangen van hoe het is om er te leven.

En al is dit een zeer vreemd land, waar ik me bij vlagen een verbijsterde buitenstaander voelde, toch was het bezoek een betekenisvolle en zelfs confronterende ervaring. Dit land kwam bij vlagen verrassend dichtbij. Het deed me terugdenken aan de tijd dat ik als veertienjarige ontdekte dat ik onmogelijk kon geloven in het christelijk geloof van mijn ouders en daar met niemand over kon praten. Van de weeromstuit bedacht ik eigen goden, die ik in lange gedichten bezong, voor wie ik ringen begroef in een bos bij volle maan. Ik ontwierp tatoeages die ik voor mijn eigen goden zou zetten. Wat ik ermee wil zeggen is dit: dat de kiem van een land als dit in ons allemaal schuilt. Het is een aanbeveling om met dat besef het land te betreden dat Tobias Tebbe voor ons ontsluit.

Dirk van Weelden 2016